

BÖLGESEL KALKINMA

Doç. Dr. Nuri YAVAN

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Bölümü
Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı
nuri.yavan@ankara.edu.tr

BÖLGE KAVRAMI

- ▶ **Mekânı Bölgelere Ayırma İsteklerinin Nedenleri**
- ▶ **Bölge kavramı**
- ▶ **Bölge türleri:**
  - *Homojen bölge*
  - *Fonksiyonel Bölge*
  - *Plan Bölge*
  - *Algısal bölge*

Bölge kavramı ve bölge tanımları

- Bölge kavramı ne Dünya'da ne de Türkiye'de bu güne kadar açıklığa kavuşturulmuş bir kavram değildir.
- Bölge sözcüğü çeşitli kavramlar karşılığında kullanılır. Kimi zaman bir mahalleye, bir kente, birkaç ilden oluşan yörelere, birkaç ülkenin oluşturduğu kara parçalarına ve hatta kıtalara "bölge" adı verildiği görülmektedir (Keleş, 1997).
- Bölge büyüklüğü, sınırlarının belirlenmesi ve açıklanması güç bir kavramdır. Bölge sınırlarının, bölgenin incelenecek sorunlarının mahiyetine bağlı olduğu genellikle kabul edilmektedir. Ancak bölge ekonomik ve toplumsal çözümlenmelerin üretileceği bir alan olarak tanımlanması durumunda, alanının belli bir büyüklükte olması zorunludur.
- ▶ **Bölgenin özellikleri;**
- ▶ Bölgenin tanımı **seçilen kritere göre** değişiklik gösterir
- ▶ Bölge kavramında bir **coğrafi devamlılık** ve **ayırım (komşu alan)** fikri vardır.
- ▶ Bölge **benzerlik ve bütünlüğü** olan iç birliğe sahiptir
- ▶ Bölge sınırları bir çizgi halinde değil, **bant** biçiminde bulunur.
- ▶ Bölge **konuya, zamana, amaca ve ölçüğe** göre değişen **görelî bir kavramdır**.
- ▶ **Bölge** tanımının **konuya, seçilen ölçütlere, ölçüğe, zamana ve tanımlama amacına** göre **görelî** olduğunu yinelemek gerekmektedir.
- Tüm bölgeler;
  - ◆ Alana
  - ◆ Sınıra
  - ◆ Lokasyona
  - ◆ Sahiptir.
- ▶ Kendisini diğer bölgeden ayırt edecek unique özellikleri sahiptir.

Bölge Kavramı ve Özellikleri

- ▶ Bölge kavramının, coğrafi mekânı belirli parçalara ayırmanın ötesinde özellikleri olan bir kategori olduğu genel kabul görmektedir.
  - ▶ Bu bağlamda Tekeli (2008), bölgenin, mekânı belirli parçalara ayırmayı ifade eden diğer terimlerden olan farkını vurgulamaktadır. Örneğin, saha (area), zon gibi kavramların bölge kavramlarından önemli farkları vardır. Saha kavramı herhangi bir alanda verilen bir sınırlandırmadır.
  - ▶ Zon kavramı ise bir özelliğe göre bu özelliğe sahip olanlar ya da olmayanlar diye bütün mekânı ikiye bölmeyi ifade etmektedir.
  - ▶ **Tekeli, bölge kavramını diğerlerinden ayıran özellikler şu şekilde koymaktadır:**
    - ▶ a) Bölge kavramında bir devamlılık fikri vardır.
    - ▶ b) Bölge kavramında bir ayırım fikri vardır.
    - ▶ c) Bölge kavramında bir benzerlik ve bütünlük fikri vardır.
    - ▶ d) Bölge kavramı bir genellestirmeyi içinde bulundurur.
    - ▶ Bu şekilde tanımlanmış bölge birçok bakımdan **görelî** olmaktadır.
-

Bölge kavramı ve bölge'nin değişen anlamı

- ▶ Bölge ve değişen içerięi
- ▶ Yerellik kavramı
- ▶ 1950: ulusal ve bölgesel kalkınma
- ▶ 1970: yerele odaklanma
- ▶ 1980: küreselleşmenin etkisi
- ▶ Küresel-yerel etkileşimi: **Yeni Bölgeselcilik**
- ▶ Rekabet gücü
- ▶ Yerelin olanakları, birikimi ve potansiyeli ile farklı ağların bütünü olarak 'bölge'
- ▶ **Yeni bölge tartışmaları (ilişkisel bölge vs territorial bölge)**

Bölge

- ▶ Bölge aslında göreceli bir kavramdır. Bu görecelik ele alınan konuya, zamana, amaca ve ölçüğe göre değişmektedir. **Üç/dört tür bölge vardır:**

1. **Homojen bölge (Uniform / Formal Region)**
2. **Fonksiyonel bölge (Functional / Nodal Region)**
3. **Plan Bölge (Planning region)**
4. **Algısal bölge (Perceptual / Vernacular Region)**

Coğrafyada, «bölge» daha çok belli bir mekândaki benzerliklerin oluşturduğu alansal bütünlük olarak algılanmaktadır.

- ▶ Bu tanımlamada belli bir **türdeşlik** aranmaktadır. Bu türdeşlik tek bir unsurda değil, pek çok unsurun bir arada ve belli bir uyum içinde bulunduğu çoklu bir sistemdir

Figure 1.16 The Middle West as seen by different professional geographers. Agreement on the need to recognize spatial order and to define regional units does not imply unanimity in the selection of boundary criteria. All the sources concur in the significance of the Middle West as a regional entity in the spatial structure of the United States and agree on its core area. These sources differ, however, in their assessment of its limiting characteristics.

Sources: (a) John H. Garland, ed., *The North American Midwest* (New York: John Wiley & Sons, 1955); (b) John R. Borchert and Jane McGuigan, *Geography of the New World* (Chicago: Rand McNally, 1961); and (c) Otis P. Starkey and J. Lewis Robinson, *The Anglo-American Realm* (New York: McGraw-Hill, 1969).

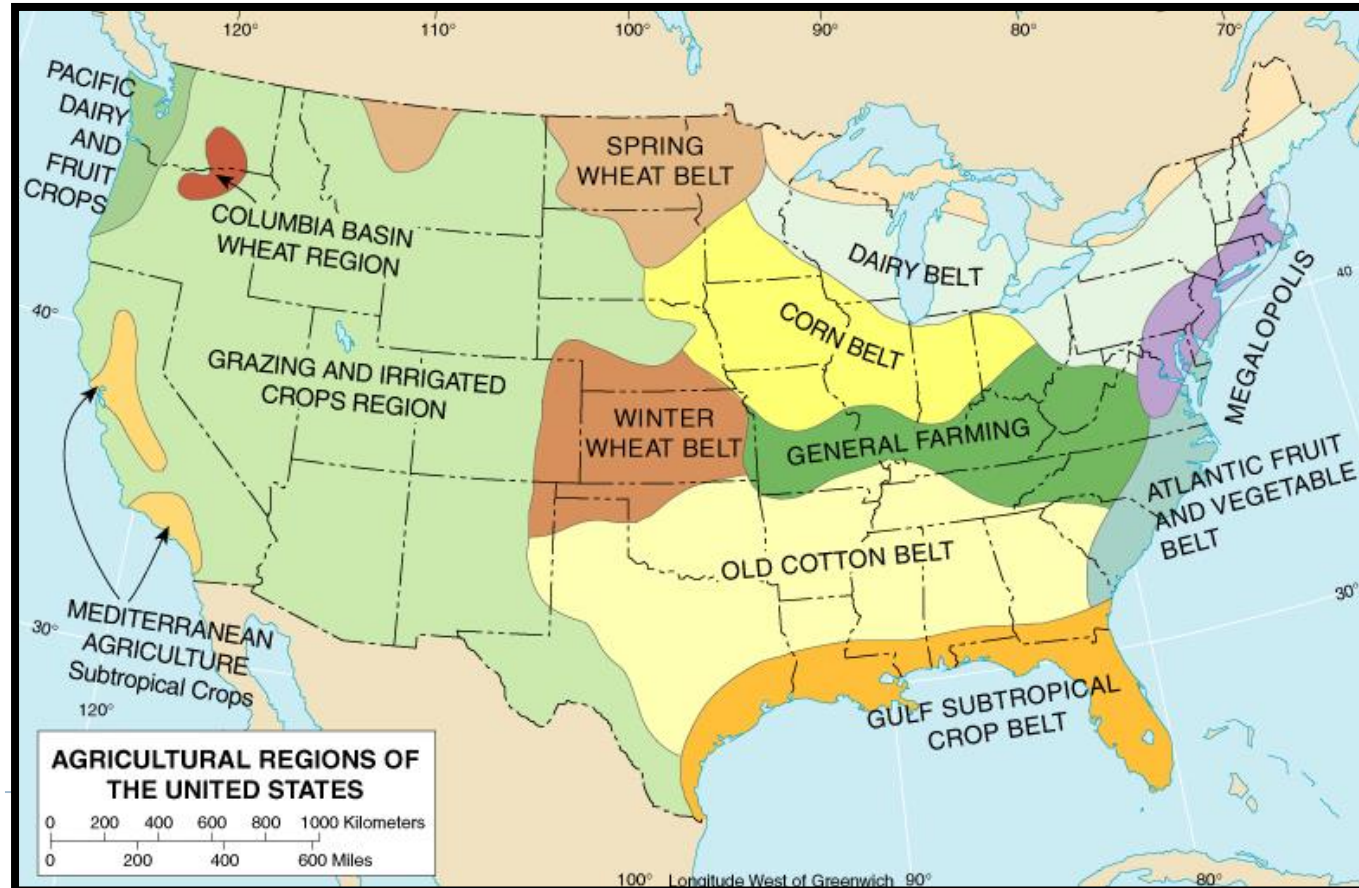
Bölge türleri

- Bölge aslında görelî bir kavramdır. Bu görelîlik ele alınan konuya, zamana, amaca ve ölçeğe göre değişmektedir.
- Bu konuda J.R. Boueville tarafından yapılan üçlü sınıflama en çok bilinen ve kullanılan sınıflamadır.
- Boudeville, ekonomik mekânı, benzer öğelerden oluşan **homojen**; merkezci ve merkezkaç kuvvetlere sahip, farklı gelişme odakları gösteren **heterojen veya kutuplaşmış** (polarized) ve nihayet gelişme politikasının bir aracı olan **plan** bölgeler olmak üzere üçe ayırmıştır (Erkan, 1987).
- Buna göre en az **dört tür bölge vardır**:
  - ▶ **Homojen bölge (Uniform/Formal)**: Betimsel analiz yönünden
  - ▶ **Fonksiyonel bölge (Functional/Nodal)**: Sosyal ve ekonomik ilişkiler yönünden
  - ▶ **Plan bölge**: Bölgesel gelişme politikalarının yürütülmesi yönünden
  - ▶ **Algısal bölge (Perceptual / Vernacular)**:
- ▶ **Yeni bir bölge anlayışı**;
  - ▶ **İlişkisel bölge**

Homojen (formal) bölge

- ▶ Tek bir unsurun homojenliğine dayanan bölgelerdir.
- ▶ Şekilsel bölgeler ya da jenerik bölgeler olarak da adlandırılmaktadırlar. Tek bir unsurun türdeşlik gösterdiği mekan birimlerinin ayırt edilmesi ile şekilsel (formal) ya da türdeş (homojen) bölgelerden söz edilmiş olur.

Homojen bölge

- ▶ Bunlar belirli tek bir özelliğin yeknesaklığına dayanır. Sayım bölgeleri ya da büyük bölgeler içindeki alt-tali bölgeler şekilsel bölgelerdir. Genellikle istatistiksel bilgi toplama amaçlı olarak belirlenmişlerdir. Örneğin ABD bu şekilde dört bölgeye ayrılmıştır (Kuzey, Güney, Merkez, Batı ve Kuzeydoğu).
- ▶ Bu tip bölgelere örnek olarak step, orman, çöl gibi vejetasyon şekli bölgeleri, toprak bölgeleri, belirli ürünlerin hâkimiyetine veya bir ürünün sağladığı gelirin bütün zirai gelire oranına göre belirlenen zirai bölgeler, yağış rejimi bölgeleri, sık nüfus bölgeleri, toplu ve dağınık iskân bölgeleri, mesken tipleri bölgeleri vb. bölgeler verilebilir (Erinç, 1957).
- Homojen bölgeler, mekanda mümkün olduğu kadar birbirine yakın özellikler gösteren komşu birim alan ünitelerinin gruplandırılmasından meydana gelen bölgelerdir. Bu bölgeler; özel planlama, yönetim ve analiz gayeleri ile **tek** veya **birden fazla** kritere göre seçilmektedir
- Bu bölgelerin belirlenmesinde; komşuluk kısıtı altında bir yandan bölge içi değişmeyi minimize ederken, diğer yandan bölgeler arası değişmeyi maksimize eden bir yaklaşım benimsenmektedir. Böylece, bir homojen bölgede yer alan mekansal birimler bölge dışındaki birimlere göre birbirlerin daha çok benzemektedir.

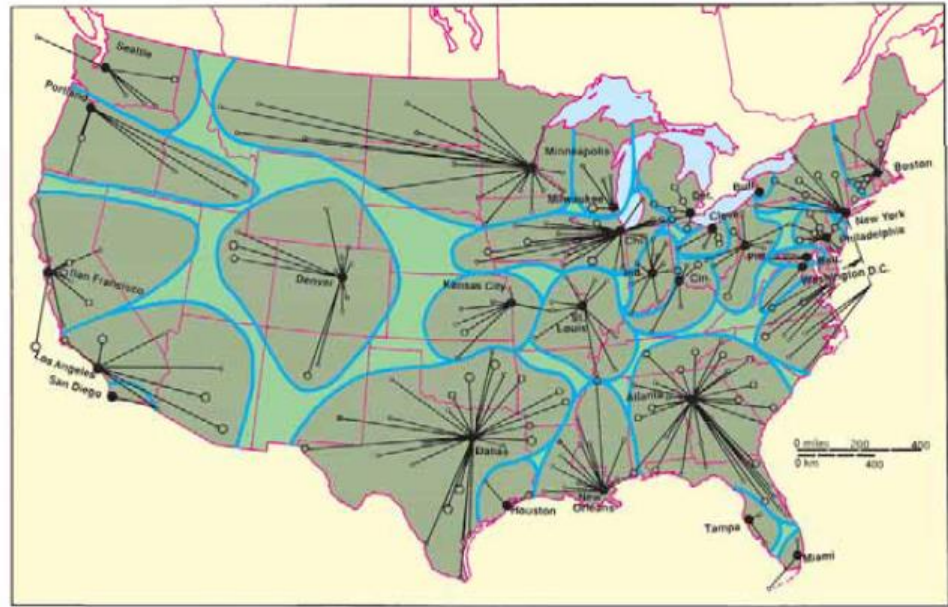
Fonksiyonel (işlevsel) bölge

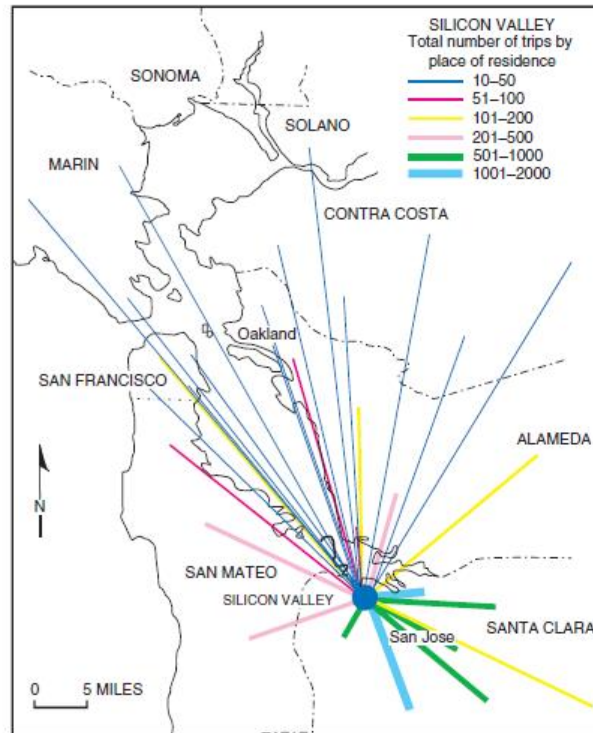
- ▶ İşlevsel bölgelere örnek olarak **şehir bölgeleri** verilebilir. Bir şehir bölgesi şehrin çevresinde yer alan, hem şehrin ticaret, mesleki hizmetler vb. verdiği, hem de karşılığında gıda maddeleri, su, işgücü vb. sağlayarak şehre hizmet eden alanlardır. Ancak burada sorun bölge sınırlarının ölçülmesidir.
- ▶ **Coğrafi mekanın sosyal ve ekonomik ilişkiler temelinde tanımlanmasıdır.** Bu kapsamda, bir fonksiyonel bölgede yer alan mekansal birimler bölge dışındaki birimlere göre birbirleri ile daha çok ilişkilidir.
- ▶ Fonksiyonel bölgelerin belirlenmesinde kullanılabilecek değişkenler **mal, hizmet, sermaye, göç ve iş ile ev arasında yolculuk hareketleridir.**
- ▶ Fonksiyonel bölge tanımlama çalışmalarında temel olarak **grafik analizi** (graph analysis), **yer çekimi ve mekansal etkileşim modelleri (gravity and spatial interaction models)** ile **Devamlı Intramax Analizi (Continuous Intramax Analysis)** kullanılmaktadır. Ayrıca hiyerarşilerin tanımlanması **grafik analizi yöntemiyle yapılmaktadır**
- ▶ Türkiye'de DPT tarafından hazırlanan Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi araştırmasının verilerine dayalı olarak belirlenen 16 bölge fonksiyonel bölgedir.

Tipik bir Fonksiyonel (Nodal/kutuplaşmış) Bölge örneği

(a)

(b)

Figure 1.19 (a) The functional (or nodal) regions shown on this map were based on linkages between large banks of major central cities and the “correspondent” banks they served in smaller towns in the 1970s, before the advent of electronic banking and bank consolidation. (b) A different form of connectivity is suggested by the “desire line” map recording the volume of daily work trips within the San Francisco Bay area to the Silicon Valley employment node. The outer periphery of a dynamic functional region is marked by the farthest extent of the commuting lines. The intensity of interchange and the strength of regional identity increases toward the center or core. See also Figure 1.13.

(a) Redrawn by permission from *Annals of the Association of American Geographers*, John R. Borchert, vol. 62, p. 358, Association of American Geographers, 1972. (b) Reprinted with permission from Robert Cervero, *Suburban Gridlock*, © 1986 Center for Urban Policy Research, Rutgers, the State University of New Jersey.

Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışmasında Önerilen Fonksiyonel Bölgeler

Harita 1.1. Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışmasında Önerilen Fonksiyonel Bölgeler

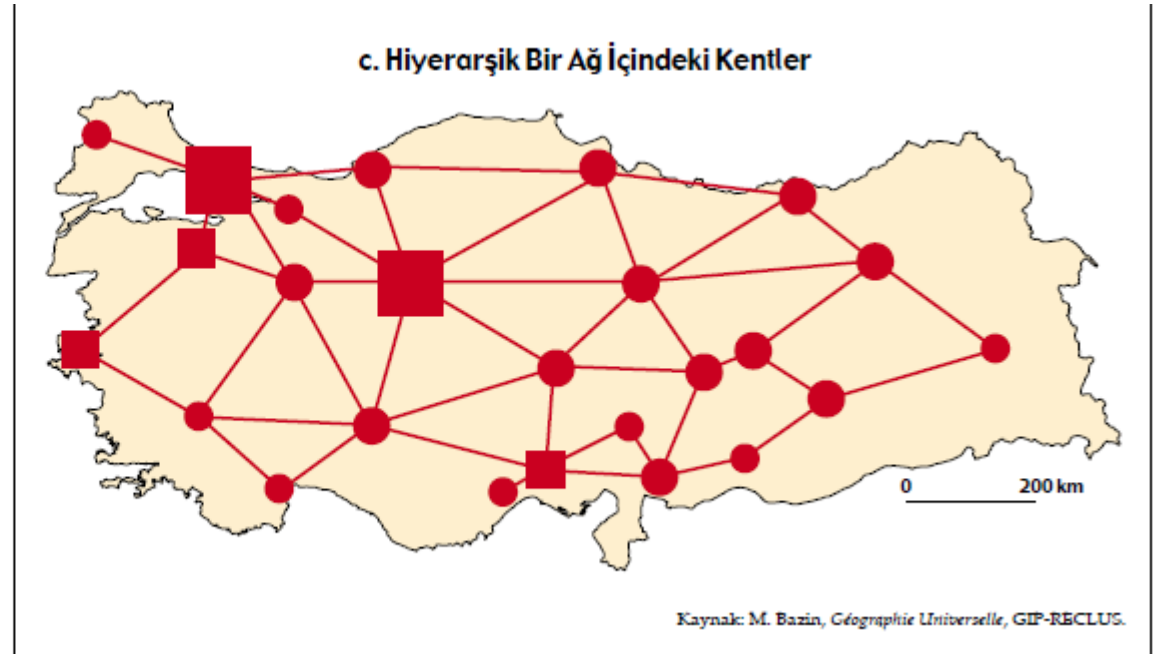

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından fonksiyonel bölgelerin belirlenmesi için “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” çalışması yapılmış ve sonuçlar 1982 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmaya göre, Türkiye’de, köylerden başlayarak ülke metropolü İstanbul’a kadar **7 kademe** tarif edilmiştir. Ayrıca çalışma ile **16 fonksiyonel bölge** önerisi geliştirilmiştir.

İlişki, hiyerarşi ve fonksiyonel bölge

c. Kentlerin Sınıflandırılması

- Ulusal ölçekte kent merkezi
- Bölgesel metropol
- Bölgesel merkez
- İşlevlerini tamamıyla yerine getiremeyen bölgeler

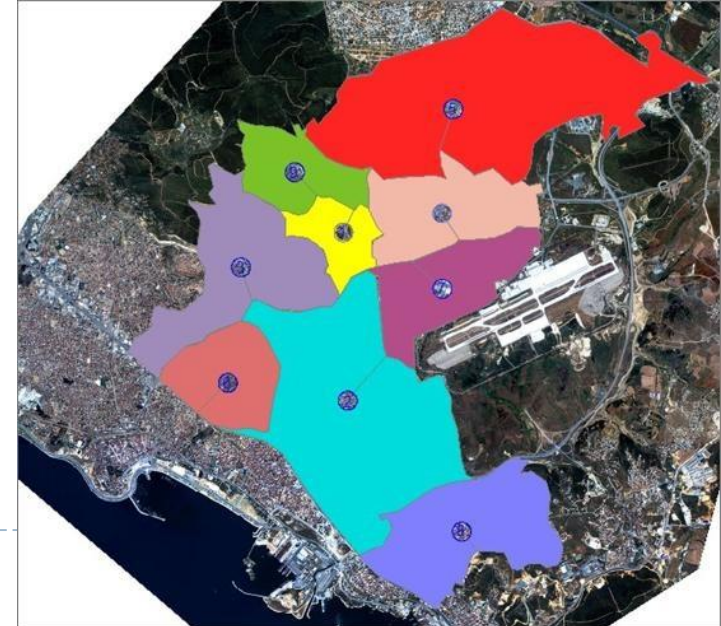

Plan Bölge

- ▶ Bölgeye yerleşmiş ya da bölge dışında bulunan bir otoritenin ellerine verilmiş, belli bir ekonomik amaca erişmeye yarayan bir çerçeve, daha geniş bir ifade ile, **bölgesel kalkınma politikasının uygulandığı alandır**
- ▶ Plan Bölge kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan, ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik-katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir *planlama ve yönetim birimi olarak tanımlanabilir*.
- ▶ Plan bölgelerinin sınırları coğrafik, sosyal ya da siyasal ögelere göre belirlenebilir. Ancak bu sınırların yönetsel sınırlarla tutarlılığı, teknik hizmetlerin planlama içine katılmasını kolaylaştıracaktır.
- ▶ İster ulusal kalkınma planlarından bağımsız özel bir bölgeye yönelik olsun, ister Türkiye'de olduğu gibi kalkınma planlarının bir uzantısı olarak ele alınsın, bölgelerin sınırlarının saptanmasında, **ulaşılmak istenen amaçlar** birinci derecede önem taşır.
- ▶ Plan bölgelerini sınırlandırmak için kullanılan ölçütler iki grupta toplanabilir (Keleş, 1997)
- ▶ **Birinci klasik ve geleneksel ölçütler:** Nüfus yoğunluğu, tarım dışı nüfus oranı, kentleşme derecesi.
- ▶ **İkinci küme ölçütler:** Genel ekonomiden aktarılmış, gayri safi milli hasıla, ulusal gelir, bireysel gelir ve verimlilik vb.

Plan Bölge

- ▶ “Plan Bölge kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan, ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik-katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimi olarak tanımlanabilir.
- ▶ Plan bölgelerinin sınırları coğrafik, sosyal ya da siyasal öğelere göre belirlenebilir.
- ▶ “Plan bölge” aynı zamanda “**Proje bölgesi**” olarak adlandırılmaktadır. Bu bölgelere örnek olarak GAP, KOP, DAP ve DOKAP verilebilir.
- ▶ Düzey 2 Bölgeleri birer “plan bölge” olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda 26 plan bölgenin yapılması için Kalkınma Ajansları’nı bölge planı yapmışlardır.

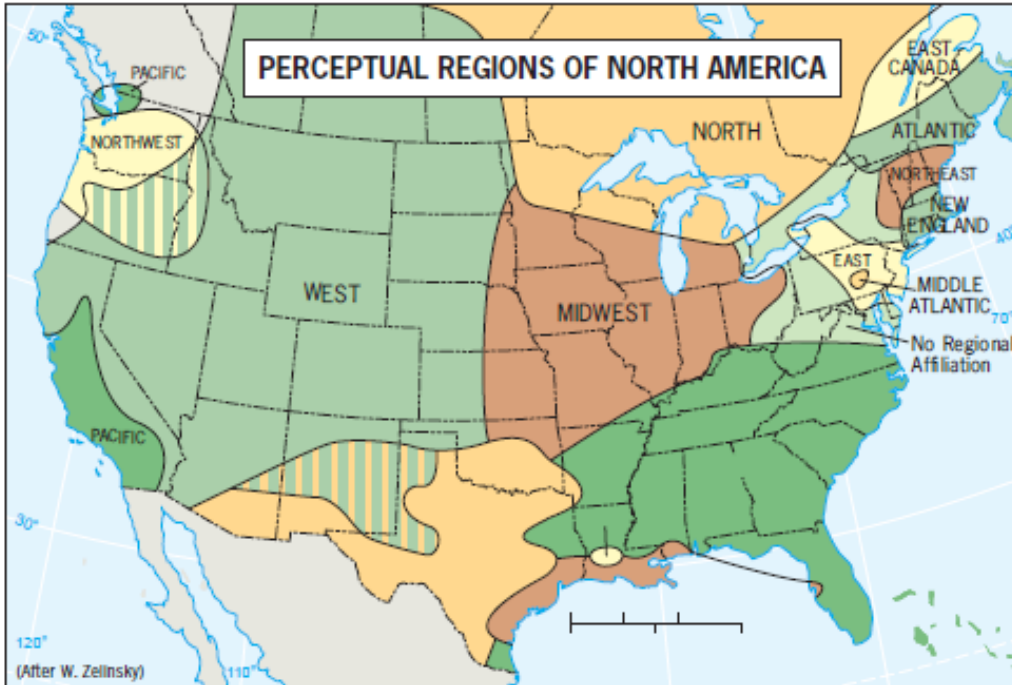

Algısal Bölge (Perceptual Region)

- ▶ Dördüncü bölge türü **algısal bölge**. İnsanların duygularını ve alanlarla ilgili tutumlarını yansıtan bir yapıdır ve bu nedenle insanların bu alanların paylaştıkları öznel imajlarıyla tanımlanır.

Güney Kaliforniya, Dixie ve Yukarı Ortabatı (the upper Midwest), kesin sınırlara ve hatta yaygın olarak kabul edilen bölgesel özelliklere ve isimlere sahip olmasalar da, mekansal birimler olarak düşünülen algısal bölgelerdir.

Figure 1.20
Perceptual Regions of North America.
Adapted with permission from: W. Zelinsky,
"North America's Vernacular Regions," *Annals*
of the Association of American Geographers,
1980, p. 14.

Algısal Bölge Örneği

